

Gnosticizmas Jėzaus Mokyme?

Nors šio teksto įvadui pridėjau klaustuką, tačiau mokslininkams ir teologams seniai žinoma, kad Jėzus Kristus skelbė savo Mokymą dvejopai: vieniems kalbėjo palyginimų, metaforų kalba, kitiems, artimiausiems sekėjams, jis perdavė „slaptąjį“ mokslą, kuris filosofijoje vadinamas *gnoziu*: vidiniu žinojimu. Tam nebereikia papildomo aiškinimo. Kas nežino – apie gnozi pasiskaitys bent wikipedijoje. Tas *slaptasis mokymas* veda žmogų prie Šventosios dvasios patirties, kuri transformuoja žmogaus sielą savo šviesa ir meile. Kadangi pagal Jėzų **DIEVAS YRA ŠVIESA**, vadinasi, gnozis veda į Šviesos patirtį, žmogus jaučia Dievo buvimą savyje ir visame kame. Kokia galėjo būti krikščionybė, jei nuo pat pradžių ji būtųėjusi gnozio keliu!? Kelią jai pastoję *racionaliai* mąstantys su Romos imperatoriais susidraugavę anų laikų kunigai, nes krikščionių persekiojimai ir kunigų žudymai Romos imperijoje buvo pasiekę apogėjų: niekas nesijautė saugus. Išverčiau jums vieno šiuolaikinio mokslininko straipsnį, kuriame skrupulingai analizuojama gnostiškoji Šv. Tomo evangelija. Tik įsivaizduokite šitokia svarbi evangelija laikoma „apokrifu“, o bažnyčia nė neketina jos įtraukti į Naująjį Testamentą, nors ji byloja apie Jėzaus Kristaus gyvąjį mokymą. Bažnyčia vienus Jo mokinius pripažįsta ir garbina, o kitus „brokuoja“? Neįtikėtina „drąsa“...

.....

DĖL TOMO EVANGELIJOS DATAVIMO.

GNOSTICIZMAS IR JĖZAUS PAMOKSLAS.

ALEKSANDRAS LOGINOVAS

Dėl Tomo evangelijos parašymo laiko nėra vieningos nuomonės. Kai kurie mokslininkai mano, kad tai ankstyvųjų krikščionių paminklas, ankstesnis už kanonines evangelijas, o kiti mano, kad tas gnostikų veikalas priskirtinas antrojo mūsų eros amžiaus viduriui.* Aš laikausi pirmojo požiūrio ir šis darbas skirtas kritiškai išnagrinėti argumentus, palaikančius vėlyvąjį datavimą, taip pat problemai: ar Jėzus iš principo galėjo skelbti gnostines idėjas?

Pradžioje būtina pasakyti, kad pagal savo žanrą Tomo evangelija (toliau sutrumpintai TE)** nėra evangelija. Pastaroji – tai „geroji naujiena“, istorija apie Dievo Sūnaus atėjimą į pasaulį, mirtį ir prisikėlimą. TE yra tik „gyvojo Jėzaus“ posakiai (logijos) be konteksto, kuriame jos buvo pasakytos, aprašymo ir be pasakojimo apie evangelijos įvykius, pirmiausia apie kančią.

TE prologe sakoma: „Tai yra slapti žodžiai, kuriuos sakė gyvasis Jėzus ir kuriuos užrašė Didymus Judas Tomas“. Vėlyvojo datavimo šalininkų komentaras: "Gyvasis Tomo evangelijos Jėzus yra prisikėlęs Viešpats, dangiškasis Atpirkėjas, atskleidžiantis mokiniams pasaulio ir žmogaus likimus... Tomo evangelijos autoriui jau nebereikėjo žemiškojo Jėzaus atvaizdo (kaip to dar nereikėjo Pauliui). Todėl literatūrine prasme tokie kūriniai nepriklauso "evangelijos" žanrui (Лезов С. В. История и герменевтика в изучении Нового Завета. М., 1996, С.36).***

Šis argumentas neįtikina. „Gyvas“ – reiškia prisikėlęs. Ar Jėzus iki prisikėlimo buvo miręs? Tiek ortodoksai, tiek judėjai-krikščioniai ir gnostikų bendruomenės pripažino jo „žemiškojo“ gyvenimo pilnatvę ir nelaikė Jo gyvu tik po prisikėlimo.

Be to, toliau tekste ir Dievas Tėvas taip pat vadinamas „gyvu“ (3:55). Ar Jis taip pat buvo nukryžiuotas ir prisikėlė? Pirmasis argumentas dėl vėlyvojo atsiradimo absurdiškas. „Gyvas“ reiškia amžinojo gyvenimo šaltinį, šis epitetas byloja apie dieviškumą. Žiūrėkite, pavyzdžiui, Matą: Tu esi Kristus, gyvojo Dievo Sūnus. (16:16)

Pastabos:

*A. L. Chosrojevas: Klausimas apie šio Jėzaus logijų rinkinio kilmę: ar jis susijęs su sinoptinėmis, ar, priešingai, tai tekstas, kurį Matas ir Lukas naudojo kaip antrąjį šaltinį, kol kas turėtų būti paliktas atviras. Aleksandrijos krikščionybė. M., 1991., p.27

**Be to, siekiant trumpumo, kanoninės evangelijos taip pat bus nurodytos šitaip: Mato Mt, Marko Mk, Luko Lk, Jono Jn. Senasis Testamentas ST, Naujasis Testamentas NT.

*** Teiginys, kad Pauliui dar nereikėjo tikrojo Jėzaus, grindžiamas tikėjimu, kad Jėzus buvo paprastas žmogus, kuris po egzekucijos buvo sudievintas. Įtikėjęs Nazariečiu, Paulius pradėjo skelbti Jo dieviškumą. Tokiam pamokslui žemiškosios biografijos detalės tik trukdo. O pasakojimo apie Jėzaus gyvenimą išmetimas Pauliaus laiškuose tai tik patvirtina.

Tačiau kažkodėl pamirštama, kad žinučių adresatai jau tapo krikščioniai ir jiems jau pažįstami Evangelijos įvykiai! (Žr. Gal. 3:1) Paulius parašė laiškus, kad paaiškintų naujosios religijos aspektus ir joje mokytų, kaip jis tiesiogiai teigia. (Žr. 2 Kor. 13:9-11) Juk niekas laiške skirtame šeimos problemoms neaprašinėtu genealogijos, nepateiktų gimimo liudijimų ir pan.

Žodžių derinys „Gyvas tėvas“, kaip nurodo S. S. Averincevas (be jokio ryšio su TE), matyt, nurodo gnostiko mokytojo Bardaisano mokyklą. Tariamasis TE autorius taip pat buvo surištas su savo sekėjais. Bet kuriai gnostinei mokyklai galima priskirti, pavyzdžiui, tokį fragmentą: O Achamotą pateisina visi jos palikuonys? Achamota, išvertus iš aramėjų kalbos, reiškia Sofiją, Išmintį, paskutinę dieviškosios Pleromos emanaciją. Pasak gnostikų, ji padarė klaidą ir pagimdė Demiurgą. Kas yra autorius: Valentinas, Bardaisanas? (To paties Bardaisano raštuose Achamota sušunka: Dieve mano, galva

mano, kodėl mane apleidai?). Tačiau citata paimta iš Luko evangelijos! (7:35, Mato 11:19. Sophia, sinodiniame vertime, mieliau išversta kaip Išmintis.) Pasirodo, kad Jėzus irgi mokė apie Sofijos nuopuolį ir jo atkūrimą? NT taip pat vartojami terminai, kurie iš principo laikomi gnostiškais. (Žr., pavyzdžiui, Pleroma pas Joną ir Pauliaus laiškuose). O kodėl neįmanomas toks paprastas variantas kaip TE terminų skolinimasis iš Bardaisano mokyklos? (Be to, vyriausiasis kunigas Kajafas irgi Dievą vadina gyvu pas Mt 26:62).

Iš 118 TE logijų daugiau nei 70 sutampa, yra artimos savo reikšme arba turi paralelių su kanoninėse evangelijose pateiktais posakiais. O NT visos bendros su TE logijos sutampa su Jėzaus pamokslu prieš nukryžiovimą. Be to, logijai, kurių nėra kanoniniuose tekstuose ir kurie sutampa su apokrifiniais ankstyvųjų krikščionių raštais, susiję su Jėzaus žemišku keliu. Ir jei TE yra gnostiška klastotė, pagrįsta ankstyvąja krikščionybe, tai būtų atrasta iš karto. Paralelės su autoritetingomis sinoptinėmis evangelijomis neleidžia Jėzaus pamokslų prieš nukryžiovimą laikyti Jo logijomis po prisikėlimo.

Jeigu TE autoriui „žemiškasis Jėzus nebereikalingas“, tai jis, aišku, turėjo „gnostiškai“ redaguoti kokį nors jau esamą šaltinį, pašalindamas iš jo visą naratyvinį turinį. O kam?

Pirma, evangelijų žanras (sinoptinis ir joms artimas – žydų ir ebionitų evangelijos)* buvo nusistovėjęs kanonas jau 150 m. pr. Kr., o bet toks teksto „iškirpimas“ atimtų iš duoto teksto autoritetą tikinčiųjų akyse.

Antra, norint įtikinti skaitytoją, kad Jėzus mokė gnozio, nebūtina autoritetingo teksto paversti trumpų ir abejotinių posakių rinkiniu. Užtenka esamą papildyti savo intarpais arba panaudoti jo fragmentus, nekeičiant paties pasakojimo žanro. Taip padarė, pavyzdžiui, netikrą Nikodemo evangelijos autorius. Bet kokio pasakojimo sutrumpinimas iki archajiškos logijos, užuot pridėjus savo pasakojimo dalį, yra visiškai netinkamas falsifikavimo būdas.

Reikia atminti, kad visi pakeitimai, kurie buvo padaryti kanoninėse evangelijose po jų sukūrimo, buvo padaryti ne lengvabūdiško svajotojo, o giliai religingo žmogaus rankomis. Redaktoriai ir evangelistų bendraautoriai buvo įsitikinę, kad jiems žinoma, kad žodinė tradicija yra teisinga ir „nuo pat pradžių“ buvo išsaugota nepažeista, o tekstą iškreipė jau eretikai. Vardan tokios pirminės tiesos atkūrimo išbraukti didelę dalį menamo teksto? (Trumpiausia iš kanoninių evangelijų – Morkaus evangelija – turi 678 eilutes, o TE – tik 118). Tokių didelio masto iškreipimo priežasčių nėra kuo paaiškinti.

Galiausiai lingvistinė analizė parodė, kad TE logijos nepriklauso nuo Naujojo Testamento „Gerosios naujienos“ versijų. Vėlyvojo datavimo šalininkams kalbėti apie gnostišką kokio nors teksto santrumpą (nebereikia), tačiau jie negali pasakyti, kokio, – tai yra tik jų savavališka prielaida.

TE tekstas nepaprastai dera su Q „šaltiniu“ (vokiškai Quelle), logijos rinkiniu, kuris, NT mokslininkų nuomone, yra ankstesnis nei Evangelijos ir kuriame yra trumpų pastabų apie

Jėzaus pamokslus. Apie toki logijų rinkinio egzistavimą liudija IV amžiaus Bažnyčios istorikas Euzebijus: „Matas užrašė Jėzaus pokalbius hebrajų kalba...“ (tai yra aramėjiškai, A. L.) (Citata iš: Jesus Christ in Documents of History. St. Petersburg, 1998, psl. 293). Tame logijų rinkinyje, mokslininkų manymu, dar gerokai prieš Tomo evangelijos atradimą 1945 m., neturėjo būti pasakojimo apie kančią ir prisikėlusio Jėzaus pasirodymo istorijos. (S. V. Lezovas. Istorija ir hermeneutika: p. 88) O kaip tik jų TE ir nėra.

Pastabos:

*Šių evangelijų tekstai, sprendžiant iš išlikusių fragmentų ir ankstyvųjų Bažnyčios atstovų apžvalgų, iš esmės nesiskyrė nuo kanoninių. II amžiuje jie buvo laikomi autoritetingais šaltiniais. Bažnyčios istorikas Eusebijus cituoja vyskupo Serapiono Žydų evangelijos apžvalgą: „Mes sugebėjome gauti šią evangeliją...ir nustatėme, kad joje yra daug kas atitinka tikrąjį Išganytojo mokymą, o kai kas buvo ir pridėta...“ (Jėzus Kristus istorijos dokumentuose... P. 295)

Kai kas gali prieštarauti, kad gnostiniuose tekstuose nėra naratyvinės dalies, skirtos prisikėlusio Išganytojo pokalbiams su jo mokiniais.* Prie jų priklauso Marijos evangelija, Gelbėtojo dialogas, Pistis Sofija, Jokūbo Apokalipsė (pirmoji) ir Tomo Atleto knyga. Tam žanrui, turbūt, priklauso ir mūsų nepasiekusioji Pilypo evangelija (skirtinga nuo Nag Hammadi gnostikų bibliotekoje rasto traktato tuo pačiu pavadinimu); apie ją praneša Epifanijus savo Panarione (XXVI.13). Tačiau, kaip jau minėta, TE logijos reiškia Jėzaus pamokslą prieš prisikėlimą, o ne po jo. Ir jei koks nors gnostikas būtų nusprendęs iš šių posakių sudaryti „Prisikėlimo pokalbius“, tokia klastotė būtų iš karto atskleista, – II a. krikščioniai jau žinojo pagal sinoptines evangelijas, kokiame kontekste buvo kalbama logijomis. Be to, pats tekstas netelpa į pokalbių po Prisikėlimo žanro rėmus: nekalbama apie anapustinį gyvenimą, logijos komponuojamos be aiškios semantinės sekos. Apskritai tekste nėra nuorodų, kad posakiai būtų sudaryti būtent po Prisikėlimo.

Prisikėlusio Jėzaus teiginiu galima būtų laikyti 96-ąją logiją: „**Ieškokite ir rasite, bet tų (dalykų), apie kuriuos anomis dienomis manęs klausėte, aš jums nesakiau tada. Dabar Aš noriu tai pasakyti, bet jūs to neieškote**“.

Tačiau Tm nenurodo, kokiame kontekste tai buvo pasakyta. Anot sinoptikų, „ieškok ir rasi“ reiškia laiką iki nukryžiavimo (Mt 7:7, Lk 11:9), todėl nėra pagrindo priskirti tų logijų laikotarpiui po Prisikėlimo. „Tada“ gali būti pagrindinis pamokslų laikotarpis, o „dabar“ – paskutinės dienos prieš suėmimą. Pastebėtina ir tai, kad pas Mk, antrajame Mt ir Lk šaltinyje po Q, įsakymo, ko reikėtų ieškoti, nėra. Jis paimtas iš nežinomo logijų rinkinio, kuris vėlgi rodo ankstyvą Tm atsiradimo datą!

Vienas pagrindinių argumentų, kad Tm evangelija yra gnostinė, taigi vėlyvos kilmės, yra nuoroda į prologe minimus „slaptus žodžius“ – tariamai slapto mokymo požymį. Bet, pirmiausia, logijos artimos kanoninėms evangelijoms, ir kvaila būtų skelbti jas paslaptimis II amžiuje, kai visi krikščioniai yra su jomis susipažinę. Antra, kaip pripažįsta patys vėlesnio datavimo šalininkai, „Tomo evangelija veikia nurodo į pokalbį

tarp Jėzaus ir minios, o ne tik su atskirais mokiniais“. (M.K. Trofimova kn. “Senujų krikščionių apokrifai“, p. 232)

Pastabos:

***Jei Bažnyčia pripažįsta Jėzaus Prisikėlimą ir tai, kad Jis buvo su mokiniais 40 dienų iki Paėmimo į Dangų (Apr 1:3), tai kodėl beveik nieko nežinoma apie tai, ką Viešpats kalbėjo per tą laiką? Juk Jis grįžo iš ano pasaulio ir akivaizdžiai mokiniai klausė Jo: „O kaip ten?“ Ir jie išgirdo atsakymą. Jėzus, parodęs savo Dieviškumą, tikriausia jau aiškiai, be palyginimų kalbėjo apie Dievo karalystę, sielą, gyvenimą ir mirtį. Ši informacija turėjo tapti pagrindiniu visų krikščionių turtu, bet jos nėra. (Pasakojimai apie nužengimą į pragarą buvo sukurti po 2-3 šimtmečių po nukryžiuavimo ir yra mitologinis, 1Petro 3:19-20, tęsinys). Tada Bažnyčia turėtų pripažinti, kad: arba Jėzus neprisikėlė; arba apaštalas Lukas nepatikimas; arba Kristus tylėjo 40 dienų arba iškart pakilo; arba buvo prarasta svarbiausia Gelbėtojo apreiškimų dalis.**

Jei sutiktume su paskutine prielaida, kodėl taip atsitiko? Apreiškimai buvo perduodami žodžiu ir buvo prarasti...(Klementas Aleksandrietis Stromoje rašo apie slaptą žodinę tradiciją, ateinančią iš apaštalų, ir kad dalis jų jau prarasta – „užmiršta“). Bet kas trukdė užrašyti ir išsaugoti, kaip buvo išsaugotos kanoninės evangelijos? Jos nebuvo užrašytos, kad slapti mokymai nepatektų į nepasiruošusių žmonių rankas. Tada naujas klausimas: ką gi čia reikėjo slėpti?

Kad pasakojimai apie prisikėlusio Jėzaus mokymus buvo laikomi paslapyje, rodo pačios NT evangelijos. Ankstyvieji jų rankraščiai baigiasi arba tuščio kapo atradimo scena (Morkaus 16:8), arba trumpomis apaštalų susitikimų su Gelbėtoju fragmentais (Luko 24:50–54 pakylėjimo aprašymas yra vėlyvas įterpimas). Autoriai praneša, kad Jėzus prisikėlė, o tada pasakojimas baigiasi, nors akivaizdu, kad toks nutylėjimas gali būti laikomas nepatikimumo įrodymu. (Nors, kita vertus, jei evangelijos yra falsifikacija, kodėl jos nebuvo atvestos į laimingą prisikėlimo pabaigą?)

Be to, Lukas, Apaštalų darbų autorius, rašo savo adresatui Teofilui, kad aš parašiau tau pirmąją knygą... apie viską, ką Jėzus darė ir mokė nuo pradžios iki tos dienos, kurią Jis pakilo... (1:1-2) Taigi Lukas taip pat aprašė prisikėlusio Jėzaus mokymus, kurie buvo duoti per 40 dienų? (Akivaizdu, kad norint išspręsti prieštaravimą tarp šio teiginio ir teksto apie Prisikėlimo mokymo trukumą, Lk evangelijai buvo pridėtas papildymas, pagal kurį Jėzus pakilo tą pačią dieną, kai buvo prisikėlęs!) Jei buvo uždrausta rašyti pamokslus, tai apaštalų mokiniai pradėjo juos užrašinėti savo iniciatyva.

Pripažįstant slaptos žodinės ar rašytinės tradicijos egzistavimą, galima daryti prielaidą, kad ji palaipsniui, per dešimtmečius trukusį perdavimą, buvo mitologiškai iškraipoma ir atsidūrė nesuderinamuose prieštaravimuose su kanonu. Ir pati Bažnyčia, per šimtmetį gana rimtai pasikeitusi, atsisakė pripažinti iškreiptus prisikėlusio Jėzaus žodžius.

Mokslui, kuris iš principo nepripažįsta prisikėlimo galimybės, „40 dienų problema“ tiesiog neegzistuoja. Tačiau Bažnyčiai ji turėjo tapti pagrindine jos istorijos paslaptimi.

Mano nuomone, prologo „slapti žodžiai“ reiškia slaptus raštus – ypatingą religinių tekstų žanrą, egzistavusį judaizme iki 67–73 metų sukilimo. Tikybos mokytojai neleido užrašinėti savo pamokslų, nes jau buvo Šventasis Raštas, prie kurio nieko nereikėjo ir nebuvo galima pridėti. Tačiau mokiniai norėjo išsaugoti net ir trumpa apibendrinimo forma mokytojo žodžius, kurie jiems buvo neįkainojami, ir nuo jo slapta užsirašinėjo. (A. Menis. Religijos istorija. II t.) Perrašinėdami tuos slaptus Tomo užrašus, jo mokiniai ir (arba) perrašinėtojai parašė prologą. Verčiant iš aramėjų kalbos į graikų, o paskui į koptų kalbą, žodis „užrašai“ buvo pakeistas panašia prasme „žodžiai“ (ir šiuolaikiniame vertime pažodinius „Viešpaties žodžius“ galima pakeisti „Jėzaus pokalbiais“). Jei ši prielaida teisinga, tai TE logijos buvo užrašytos per žemiškąją Jėzaus pamokslavimą!

Tai, kad Tomas galėjo užsirašinėti be savo mokytojo leidimo, netiesiogiai įrodo Luko evangelijos prologas: „Kadangi daugelis jau ėmėsi aprašinėti pasakojimus apie įvykius, kurie vyko pas mus ir tapo žinomi iš žmonių, kurie nuo pat pradžių buvo Žodžio liudininkai ir sekėjai, tai ir aš, gerbiamas Teofili, nutariau parašyti tau, kad tu įsitikintum tuo, kas buvo paskelbta. (Kuznecovos vertimas knygoje „Kanoninės evangelijos“. Maskva, 1993, p. 207) Evangelijos autorius parašė savo kūrinį, nes kiti jau buvo sukūrę savo pasakojimus. Šis pagrindimas rodo, kad buvo draudimas užrašinėti mokymą raštu.* Visai įmanoma, kad tai kilo iš paties Jėzaus. Tai galima paaiškinti, kodėl kanoninių evangelijų tekstai pradėti kurti tik I amžiaus antroje pusėje, nes viską buvo galima užrašinėti „kol pėdsakai dar neatšalo“.

Iš prologo taip pat matyti, kad Luko laikais sukurtos evangelijos yra „įvykių pasakojimai“, t. y. jose jau yra pasakojimo dalis. O kadangi jo nėra TE, tai apaštalo žodžiai tik patvirtina, kad ji buvo parašyta prieš Luką ir kitus pasakojimus.**

Pastabos:

* Negalima sakyti, kad Lukas evangeliją parašė norėdamas paneigti ar patikslinti jau pasirodžiusius tekstus – „daugelis“ tų autorių rašė remiantis apaštalu žodžiais, „žmonėmis nuo pat pradžių“. Lukas rašo, kad sustiprintų Teofilio tikėjimą.

** Iš Luko žodžių išplaukia, kad net jo laikais (70-80 m.) buvo parašyta daug evangelijų. Bet jei sutinkame su bažnytine tradicija, pagal kurią Jono evangelija yra naujausia iš kanoninių, tada paaiškėja, kad Lukas žodį „daug“ taiko Morkaus ir Mato evangelijų autoriams (o kuris tekstas atsirado anksčiau: Matas ar Lukas - tebėra ginčytinas klausimas, todėl gali būti, kad jis taikomas tik Morkui). Tada kyla klausimas: jeigu buvo daug autentiškų istorijų – iš apaštalu žodžių – tai kodėl Bažnyčia jų neišsaugojo? Ir jei jie buvo melagingi, kodėl apaštalas ir evangelistas Lukas apie tai nežinojo?

Akivaizdu, kad daugybė evangelijų tekstų atspindėjo skirtingas Jėzaus pamokslų supratimo tradicijas. Tradicijos varžėsi tarpusavyje, o kai laimėjo viena – pasivadinsi „teisinga“, ortodoksiška, kitos Gerosios Naujienos versijos buvo sunaikintos.

Gali būti, kad kuri nors šventraščio dalis iš pradžių buvo skirta siauram tobulųjų ratui. Šie apokrifiniai tekstai jau II amžiuje buvo pripažinti neatitinkančiais „akivaizdžios“ doktrinos ir buvo paskelbti klaidingais.

Vėlesnio datavimo šalininkai laiko, kad prologo posakis „žodžių aiškinimas“ aiškiai rodo gnostinę, taigi vėlesnę teksto kilmę. Taip, TE išganymo sąlyga yra Viešpaties žodžių dvasinės prasmės suvokimas. Tačiau gnozis – Dievo paslapčių pažinimas ir perėjimas iš „išorinio“ neofito būsenos į „tobulojo“ rangą – buvo pagrindinė krikščionių užduotis jau I amžiaus viduryje. Morkus: „Jis jiems pasakė: jums duota pažinti Dievo karalystės paslaptis, o esantiems išorėje viskas duodama palyginimais“. (4:11) Jonas: „Ir jūs pažinsite tiesą, ir tiesa padarys jus laisvus“. (8:32) Paulius: „Dabar mes skelbiame išmintį tarp subrendusių, bet ne šio amžiaus, nei šio amžiaus (šio aeono - A.L.) valdovų, kurie laikini, bet mes skelbiame Dievo išmintį, slaptą (graikų k. "apokrifas" - A.L.) reiškia „paslėptas“...(1 Kor. 2:6-7). Įdomu tai, kad vienas ankstyvųjų krikščioniškų tekstų (sukurtas II a. pradžioje, mus pasiekė tik fragmentais), parašytas vyskupo Papiaso, vadinosi „Viešpaties žodžių aiškinimas“. TE citata?

Perkeldami TE atsiradimo datą į II amžių, vėlesnio datavimo šalininkai atkartoja seniai pripažintą kaip nepateisinamą „kanono dogmą“: „NT evangelijos buvo parašytos pirmiausia“. Visi kiti šio žanro tekstai yra jų vediniai (bažnytinėje interpretacijoje – „eretiški iškraipymai“). TE teksto analizė įrodo kaip tik priešingai: logijos yra šaltinis daugelio sinoptinių evangelijų perikopės (perikopė graikiškai reiškia „nukirpimas“, pasakojimo epizodas evangelijoje).

Pavyzdžiui, TE 36 yra Jėzaus atsakymas į priekaištą, kurį, pagal Jo žodžius, Jam turėjo pasakyti žydai. (Žr. Luko 4:23-24. Žinoma, tu Man pasakysi šią patarlę: Gydytojau! išgydyk save...). TE šis posakis pateikiamas be konteksto: „Gydytojas negydo tų, kurie jį pažįsta“. Šis atsakymas buvo pašalintas iš Luko, matyt, siekiant išlyginti akivaizdų prieštaravimą evangelijose, kuriose aprašomi nuolatiniai išgydymų faktai. Panašu, kad Jėzaus pastaba „pakibo“ be jokių kontrargumentų. Galų gale gydytojau gydyk save, cituojamas kaip tiesioginis Kristaus pareiškimas.

TE 37 sutrumpinta forma randama Evangelijoje pagal Matą: „Miestas, pastatytas ant kalvos, negali būti paslėptas“. (5:37) Logijos teiginys, kad „įtvirtinto miesto“ žlugimas neįmanomas, nėra įtrauktas į Evangeliją, kuri buvo parašyta užėmus Jeruzalę. Net vėlesnio datavimo šalininkai pripažįsta, kad „Tomo tekstas apskritai tikriausiai atspindi ankstesnę Jėzaus logijų versiją“. (I. S. Svencickaja. Secret Writings of Ancient Christians. Moscow, 1980, p. 165) Atsisakyti „dogmos“, kad Kristus negalėjo skelbti gnostinių idėjų, je negali.

Jie bando pateisinti vėlyvą datavimą tuo, kad TE yra patalpinta gnostikų bibliotekoje tarp tekstų, datuojamų antruoju ar net trečiuoju mūsų eros amžiais. Tačiau Nag Hammadi kodeksuose yra ir ištrauka iš Platono „Respublikos“. Ir jei šis filosofas nebūtų žinomas mokslui, jo pažiūrose būtų buvę aiškių gnosticizmo ir neoplatonizmo įtakų, o kūrinys būtų priskirtas pirmiesiems mūsų eros amžiams (kartu daro beprasme išlygą, kad kažkokia teksto dalis „datuojama“ ankstesniais laikais).

Taigi, nagrinėdami Tomo evangelijos tekstą, nustatėme, kad iš tiesų Tm prologe yra gnostiškas raginimas suvokti Kristaus mokymą ir taip išvengti dvasinės mirties. Tačiau nėra pagrindo manyti, kad jis (kaip ir visas tekstas) buvo sukurtas II mūsų eros amžiuje. Visi joje vartojami būdingi gnostiniai posakiai galėjo būti datuojami I mūsų eros amžiuje. Tekste yra daug gnostiškų idėjų ir terminų, tačiau tai neprieštarauja ankstyvam TE datavimui: jie taip pat plačiai naudojami ankstyvuosiuose krikščionių tekstuose (žr. toliau). Pats teksto žanras, logijų rinkinys, rodo ankstyvą jo kilmę. Galiausiai, labai tikėtina, kad TE pagrindas buvo užrašytas paties Jėzaus pamokslavimo metu.

Išvelgti TE lakoniškume vėlyvosios kūrybos ženklus – tai apversti viską aukštyn kojomis. Lyginant NT evangelijų tekstus tarpusavyje, taip pat ankstyviausius jų egzempliorius, galima teigti, kad jie buvo sutrumpinti tiesiog pašalinus nepriimtinius posakius. Pasakojimo dalis augo su kiekvienu vėlesniu tekstu, tapo vis literatūriškesnė, pripildyta smulkių detalių ir įmontuotų mitologinių siužetų. Galima sakyti, kad protokolas virto romanu.

Ir jei pasakojimų apie Jėzų forma laikui bėgant darėsi vis sudėtingesnė, religinis turinys, atvirksčiai, prarado mistinę prasmę. Suintensyvėja bandymai rasti kompromisą su esamomis religinėmis pažiūromis (šiuo atveju su judaizmu), o Jėzaus pamokslo revoliucinis pobūdis švelninamas.* O labiausiai nenušlifluotas, neapdorotas tekstas apie Jėzų, kurį turime (neskaitant fragmentiškai išsaugotos Oksirhyncho logijos), yra Tomo evangelija.

Šiuolaikinio ortodoksų apologeto A. Kurajevo paaiškinimai, kodėl TE laikytina eretišku tekstu, neatlaiko kritikos. Anot jo, Tomo evangeliją Bažnyčia atmetė „ne tiek dėl to, ką ji pasakė, kiek dėl to, apie ką nutylėjo (tarp daugybės posakių, kuriuos ši „evangelija“ priskiria Kristui, tik kartą buvo vietos kalbėti apie meilę ne tik Tiesai, bet ir žmonėms). (Satanizmas inteligentijai. II t. Krikščionybė be okultizmo. Maskva, 1997, p. 77-78) Jei meilės artimui įsakymų skaičius yra pagrindinis kanoniškumo kriterijus, tai Bažnyčia taip pat turėtų at mesti Morkaus evangeliją: toks įsakymas ten taip pat duotas tik vieną kartą, nepaisant to, kad Marko evangelija yra penkis kartus didesnė už TE! Beje, įsakymas mylėti artimą šiuose išbandymuose skamba beveik taip pat. TE: "Jėzus pasakė: Mylėk savo brolių kaip savo sielą. Saugok jį kaip savo akies vyzdį." (30) Mk: Mylėk savo artimą kaip save patį. (12:31) Be to, anot Morkaus, Jėzus pasakė šį įsakymą tik atsakydamas į „fariziejo“ – žydo, tikrinančio Jo religinį patikimumą, klausimą.

Kurajevo nurodytas dogminio nepilnavertiškumo ženklas yra ir Evangelijoje pagal Joną: vienuolika kartų kalbama apie pažinimą ir tiesą, o tik tris kartus apie meilę, ir ne žmonėms apskritai, o mokiniams. Įsakymai kartojami beveik pažodžiui – atrodo, kad tai vienas posakis, užrašytas trimis versijomis (13:34-35; 15:12, 17).

Antrasis diakono priekaištas Tm yra toks: "Kristus, net ir tiesiogiai cituodamas Senojo Testamento tekstus, nemini apokrifų šaltinio. O toliau pastaboje: "Pavyzdžiui, apokrifinėje "Tomo evangelijoje" 70-asis posakis duoda palyginimą apie piktus vynuogynus, labai artimą kanoniškajam. Trūksta tik Jėzaus komentaro, su nuoroda į Senąjį Testamentą. (Mt 21, 42)".** (Ši tezė tinka ir vėlyvojo datavimo šalininkams: jie sako, kad nėra citatų iš ST - neigiamas požiūris į jį, o autorius yra dualistinis gnostikas - tekstas sukurtas ne anksčiau kaip II a.). Tačiau TE apskritai nėra paaiškinimų ar nuorodų, tai yra tik ilgų teiginių, stenografinio ilgamečio pamokslo rinkinys. Teksto autoriui rūpi tai, ką pasakė Gelbėtojas, o ne tai, ar yra paralelių su tuo, kas buvo pasakyta ST (net jei šias paraleles pabrėžė pats Jėzus). TE palyginimas su bet kuria iš kanoninių evangelijų rodo, kad žmogus, rašęs logijas, paliko daug vertingos informacijos už teksto ribų. Net jei TE autorius neaprašė Kristaus kančių, tai neįrodo, kad jis jas neigė! Toks teksto lakoniškumas tik įrodo, kad tai yra Tm „pusgaminiš“, pradinė rašytinės tradicijos apie Jėzų forma.

Palyginimą apie piktuosius vynuogynus, apie kurį Kurajevas rašė su priekaištais TE, analizavo ir vokiečių egzegetas I. Jeremijas. Jo nuomone, palyginimo pagrindas priklauso Jėzui, kuris, kilus ginčui su žydų bendruomenės ideologais, sąmoningai panaudojo klausytojams pažįstamą atvaizdą iš Izaijo knygos. (Citata iš: S. V. Lezovas. Istorija ir hermeneutika... P. 125) Atitinkamai pačiam Tm ir galimiems skaitytojams iš žydiškos aplinkos, nereikėjo pridėti paaiškinimo-nuorodos į tekstą.

Pastabos:

* Iš šios krypties išsiskiria Evangelija pagal Joną, kuri, vadovaujantis bažnytine tradicija, laikoma naujausia kanone. Tačiau teksto tyrimas rodo, kad Jono buvo sukurta bent jau anksčiau už Mato ir Luko ir nėra priklausoma nuo Morkaus. (Žr. žemiau)

** Dažnai kanoninėse evangelijose Jėzaus nuorodos į ST pasirodo kaip autorių paaiškinimai ir perrašinėtojų intarpai. Pavyzdžiui, tiesioginiame pokalbyje Kristus kažkodėl aiškina: „...kaip sakė pranašas Danielius...“ (13:14), bet po to jis cituoja Izaiją ir nebeteikia jokių nuorodų. (13:24). Ir toje pačioje Jėzaus kalboje skaitytojui leidžiama suprasti! Ten, kur nebeįmanoma remtis ST Jėzaus vardu, autoriai tai padaro patys. (Pavyzdžiui, Morkaus 1:2; 15:28. Mt 1:22-23; 2:15,17; 4:4; 8:17; 12:17-18; 13:35; 21:4-5; 26:56; 27:9.)

Daugybė įrodymų rodo, kad TE turi paralelių su ankstyvaisiais krikščionių tekstais (pvz., Evangelija žydams) ir, ko gero, galėjo būti naudojami kaip šaltinis juos kuriant. Logijose 1, 35, 81 - Jėzaus posakiai atrasti XIX amžiaus pabaigoje Egipte (Oxyrhynchus).

Klemenso Aleksandriečio stromoje taip pat cituojamas TE1, tačiau remiamasi Hebrajų evangelija (Klementas patikslina, kad panaši mintis randama ir apaštalo Motiejaus tradicijose). Stromoje taip pat yra pilna TE 37 versija. Posakį 57 iš šio apokrifo, uždrausto šaltinio, 6 amžiuje žinojo šv. Augustinas!* Lygiagrečios ištraukos iš TE rastos pas apaštalą Paulių (Efeziečiams 2:4, Galatams 3:28), Apaštalą Barnabą (IX 8.1XIIM). Klemenso Romiečio Korintiečiams (autentiškame ir pseudo-). Be to, antrajame pseudo-Klemenso laiške (II a. pirmoji pusė) TE 27 cituojama kaip „Pats Viešpats pasakė...“ (glaudžiai susijęs su Pauliumi – Gal. 3:28). Cituoja Tomo ir Origeno logijas.

Tomo logijų vartojimas pastebimas ir Kūdikystės evangelijoje (anksčiau, iki radinių Nag Hammadi, paprastai buvo vadinama Tomo evangelija). Autorius, prisistatantis Tomu izraelitu, savo fantastiniame pasakojime pasitelkia Marką (2 kartus), Luką (bent 4 kartus) ir Apaštalų darbus (2 kartus). Ir tame pačiame tekste TE minima bent 4 kartus, žinoma, pataisyta forma. Tai reiškia, kad Kūdikystės evangelijos autoriui, gyvenusiam II amžiuje, šis šaltinis buvo ne mažiau autoritetingas nei kanoninis Lukas.

Lyginamoji Naujojo Testamento evangelijų analizė taip pat patvirtina ankstyvąjį TE datavimą. Pavyzdžiui, ankstyviausiose Marko ir Jono (evangelijose) nėra Palaiminimų. Tomo evangelijoje jie yra išbarstyti po visą tekstą atskirų posakių pavidalu, o Luko ir Mato evangelijose jie jau surinkti į vieną pamokslą (atitinkamai 6:20-22 ir 5:3-11). TE leidžia puikiai paaiškinti, kodėl Morkaus ir Jono Kalno pamoksle (Luko lygumoje) jų nėra. Įsakymai iš tikrųjų buvo ištarti (Tm), bet išsklaidyta forma, o Morkaus ir Jono autoriai jas praleido, nes turėjo tiek daug reikšmingos medžiagos iš Viešpaties žodžių, kad „negalėjo jų apimti“ (Jono 21:25). TE įsakymai pateikiami taip, kaip jie buvo tariami – atskirais posakiais, o Mato ir Luko kūrėjai, pasitelkę savo pamaldžią vaizduotę (arba tai įvyko dar prieš juos – žodinėje tradicijoje), atskirą logiją pavertė vienu pasakojimu.

Taip atsirado du vienas kitam priešingi tekstai. Matas: "Ir pamatęs minias, pakilo į kalną, o kai atsisėdo, prie jo priėjo mokiniai. Jis atvėrė burną ir juos mokė..." (5, 1-2) (Autorius mano, kad būtina informuoti, kad prieš kalbėdamas Jėzus atvėrė burną. Paprastas originalo literatūrinio apdoravimo pavyzdys: "Jėzus pasakė..."). Lk: "Ir Jis nusileido su jais ir atsistojo lygioje vietoje. Ir Jis pakėlė akis į savo mokinius ir pasakė..." (6:17, 20) ("Jis pakilo, nusileido..." yra fiktyvios detalės, kurios neturi religinės vertės ir jų nėra TE).

TE visiškai nėra medžiagos, kuri kažkaip sutaptų su Luko ir Mato 1 ir 2 skyriais. Ir kaip jau buvo įrodyta, šie sugalvoti, kupini stebuklų ir vienas kitam prieštaraujantys fragmentai, yra vėlesni intarpai.**

Pastabos:

* M.K. Trofimova, remdamasi šio posakio analize, tvirtina, kad TE turi neigiamo požiūrio įspaudą į Senojo Testamento tradiciją. Autorius tame buvo ne vienišas. Žinoma,

kad Marcionas atmetė pranašus. (Senujų krikščionių apokrifai: p. 238). Tačiau nagrinėjama logija yra pranašo Izaijo perafrazė: ar klausiama mirusiųjų apie gyvuosius? (8:19) Posakio prasmė akivaizdi: susidūrus su nepaprastu religiniu reiškiniu, negalima vadovautis kitų, seniai mirusių žmonių, religinės patirties šablonu.

** Luko antrojo skyriaus turinys turi paralelių net su senovės Egipto mitologija. Kai Jam buvo dvylika metų, jie atvyko į Jeruzalę. Po trijų dienų jie rado jį šventykloje, sėdintį tarp mokytojų [religinio įstatymo - A.L.]. Visi, Jį girdėję, stebėjosi Jo nuovoka ir atsakymais. (Lk 2:42-47) Plg.: Kai Ozyriui buvo 12 metų, niekas visame Memfyje negalėjo su juo lygintis kulto žiniomis. (Šochinas V. Menamos įtakos. // Alfa ir Omega, 1997, 3, p. 304).

Ankstyvojo TE datavimo neigimas grindžiamas daugeliui NT mokslininkų būdinga koncepcija: Jėzaus Nazariečio mokymai iš pradžių buvo paprasti, gana tradiciški II amžiaus judaizmui prieš Kristų – I mūsų eros amžiui („mesianistiniai lūkesčiai“ ir kt.). Tuomet pirminiam mokymui įtakos turėjo senovės religiniai-filosofiniai mokymai, o skoliniai komplikavo jo koncepciją, pavertė ją ypatinga religija. Gnosticizmas yra sudėtingas mokymas, todėl krikščionybėje jis atsirado ne iš karto. Šis požiūris grindžiamas postulatu, kad, neva, visos religinės, filosofinės ir mokslinės sąvokos vystosi nuo paprastų link sudėtingų. Tačiau istorija rodo priešingus pavyzdžius. Taigi, didysis astronomas Ptolemėjas, gyvenęs 1-ojo amžiaus pabaigoje ir 2-ojo amžiaus pradžioje Egipte, apibūdino Žemę kaip apvalų kūną, esantį tuštumoje. Po 400 metų jo tautietis Kozma Indicoplovas pristatė Žemę kaip plokščią diską ir savo klaidą pagrindė citatomis iš Senojo Testamento. Ir jei nieko nežinotume apie Ptolemėjaus sistemą, Kozmos pažiūras laikytume senovės astronomijos viršūne.**

Pastabos:

* Visai gali būti, kad Klemensas čia sąmoningai tyli apie slaptų tekstų egzistavimą. 1956 m. atrastame laiške jis cituoja Slaptąją Morkaus evangeliją ir teigia, kad Aleksandrijos bažnyčioje ji yra kruopščiai saugoma.

** Dar ryškesnis pavyzdys – marksizmo istorija. Pats jo vystymasis demonstruoja procesą, panašų į gnostikų pasaulėžiūrines schemas. Po jo atsiradimo marksizmas vis labiau supaprastėjo, prarado pradinės koncepcijos sudėtingumą ir dviprasmiškumą. Jo besileidžiantys „eonai“ - Plechanovas, Leninas, Trockis, Stalinas, Mao Zedongas ir galiausiai Pol Potas. Jei marksizmas būtų atsiradęs prieš 2000 metų, tai būtų išlikę tik Plechanovo ir Mao darbai, išvada būtų aiški: Plechanovas rašė vėliau nei Mao, nes jo idėjos yra sudėtingesnės ir užpildytos liberaliais-buržuaziniais intarpais.

Idėja, kad krikščionybė pasiskolino gnosticizmą iš helenistinių Rytų religijų, buvo ir išlieka labai populiari. Ją pagrindė pirmieji ereziologai, įnirtingai gynę savo supratimą apie Kristaus mokymą kaip vienintelį teisingą. Jiems gnostikai tėra „perpiešti“ pagony. Ir daugelis mokslininkų vis dar daug negalvodami sutinka su šia teze. Tačiau iškyla neatitikimas. Pirmasis gnostikas, kurį erezijų niekintojai paskelbė, buvo Simonas Magas

(I a. vidurys). Bet kodėl tuomet apaštalas Paulius aktyviai naudojasi gnostinėmis idėjomis, pikčiausio krikščionybės prieš idėjomis? Pats Simonas tikriausia pasiskolino idėjas iš krikščioniškojo gnosticizmo.*

Pastabos:

* Apskritai jo veikla labai panaši į bandymą, sekant Jėzumi, paskelbti save Mesiju. Irenėjus taip pat tai pastebėjo, vadindamas jį pirmuoju antikristu. Netiesioginė Simono teiginio pretenzija į Kristaus vaidmenį, vykstant antrajam atėjimui, patvirtina neaiškia žinia apie tai Apaštalo darbuose: „... Jis apsimetė kažkokiu didingu žmogumi“. (8:9) Iš kitų šaltinių žinome, kad Dievu. Matyt, Apaštalo darbų autorius nusprendė nedetalizuoti viltingos paralelės tarp Kristaus ir pirmojo antikristo.

Įdomu tai, kad pas Pseudo-Klementiną, 2-ojo amžiaus judėjiškos-krikščioniškos pakraipos tekste (judėjai-krikščioniai atmetė Jėzų-Dievažmogį, laikė Jį tik Mesijumi ir praktikavo Senojo Testamento apeigas), Simonas Magas vaizduojamas kaip apaštalo Pauliaus šalininkas (A. D. Meščerskaja. Apocryphal Acts of the Apostles. Moscow, 1997, p. 41). Pauliaus ir Simono Mago gnosticizmas jų priešininkų akyse buvo lygiavertis. Tačiau būtent gnostiškojo „paulinizmo“ tikėjimas, nutraukęs ryšius su judaizmo dvasia, atvedė ankstyvąją Bažnyčią į visos Romos imperijos teritoriją.

Idėja, kad krikščionybė pasiskolino gnostines idėjas, irgi neįtikina, nes jų yra apskritai visose mistinėse religinėse sistemose. Įvairių tikėjimų mistikai maždaug vienodai aprašo daugiapakopę kitokios anapusybės sąrangą, sielos mikrokosmo ir dieviškojo makrokosmo tapatumą, kairįjį ir „dešinįjį“ pomirtinius sielos kelius išbandymų metu, mistinės vienybės su Absoliutu pasiekimą ir kt. Yra ir smulkesnių „sutapimų“. Pavyzdžiui, nuostabios paralelės su gnostiniais tekstais randamos senovės Meksikos indėnų epe „Popol Vuh“. Tai galima paaiškinti arba skoliniais (ar I a. gnostikai nuplaukė į Ameriką?), arba nepriklausomais skirtingų religijų mistikų liudijimais apie vieną anapusinę tikrovę ir vieną kelią į Vienį.*

Pastabos:

*Trečias variantas: „Popol Vuh“ vertėjo klastotė. Tada reikia paaiškinti, kodėl jėzuitas Ximenezas XVIII amžiuje skleidė eretikų idėjas.

Taigi, mes išnagrinėjome žinomus ir galimus argumentus, palaikančius vėlyvąjį TE datavimą, ir jie nepasirodė įtikinami. Kodėl tada daugelis mokslininkų ir bažnyčios vadovų atkakliai priskiria ją II amžiui? Priežastis viena: akivaizdus gnostiškų idėjų buvimas Tomo užrašytuose Jėzaus logijose. O „to negali būti, nes niekada to negali būti“.

Daugeliui mokslininkų daug patogiausiu Jėzų ir apaštalus laikyti eiline žydų sekta, kuriai kažkodėl taip pasisekė, kad ji tapo pasauline religija. Teologams gnosticizmas yra Bažnyčiai priešiška erezija. Tuo pačiu visiškai ignoruojama, kad ankstyviausi krikščioniškieji Naujojo Testamento tekstai* – apaštalo Pauliaus laišakai –

yra patys gnostiškiausi. (Žr. Rom. 8:2, 29-30, 38-39; 12:2. 1 Kor. 1:5, 21, 24-27; 2:6-15; 6:3; 8:1-3; 15:19, 24, 34-55. 2 Kor. 3:6-10; 1:6-10; 5:1-9, 10:2, 13:11; Pil. 1:9-10; 3:8-21. Taip pat laiškai, kuriuos Bažnyčia pripažino Pauliui: Efeziečiams. 1:4-11,17-23; 2:2, 10-19; 3:3-20; 4:1-16. Kiekis. 1:6-9,15-16, 19-20,28; 2:1-3, 9-15, 20-23; 3:3-10.) Pats Paulius negirdėjo „žemiškojo“ Jėzaus, bet medžiagą savo pamokslams sėmėsi iš ankstyviausios tradicijos ir derino ją su kitais apaštalais. (Apaštalų darbai 15:1-26, 21:19-25) Aš jokių būdu nesu prastesnis už vyriausiuosius apaštalus; Nors nemoku kalbėti, bet nesu nežinantis. (gnosis! A.L.) (2 Kor.11:5-6)

Evangelijoje pagal Joną kalbama ir apie krikščioniškąją gnozę – tiesos pažinimą. Visai gali būti, kad skirtingai nuo bažnytinės tradicijos, tai vienas ankstyviausių kanono tekstų. Pavyzdžiui, jame, kaip ir pirmojoje iš sinoptinių – Morkaus (evangelijoje), nėra palaiminimų ir maldos „Tėve mūsų“; pasakojimas nepriklauso nuo Mk, Mt ir Lk. Jame yra leksinių ir frazeologinių sutapimų su Kumrano rankraščiais – esėjų bendruomenės tekstais (II a. pr. Kr. – 73 m. po Kr., bendruomenė išnyksta numalšinus sukilimą prieš romėnus). Kai kurie mokslininkai mano, kad tai yra seniausia evangelija: taigi C. Tresmontanas žydišką Jono originalą datuoja I amžiaus 30-aisiais. (A. Menis, Evangelijos. // Biblijos pasaulis. 1997, 1, p. 23)

Tiek Paulius, tiek Jonas ne kartą susiduria su klasikiniu gnosticizmo įvaizdžiu: šio eono arba kosmoso archontu („šio pasaulio kunigaikštis“, Jono 12:31; 14:30; 16:11), „šio pasaulio dvasia“ ar net „dievas“ (!) (1 Kor. 2:12; 2 Kor. 4:4; Gal. 1:4). Šis eonas minimas ir pas Mk. 4:19, Lk. 16:8. Šėtono eonas minimas ir rankraštiniame Morkaus epiloge. Nors šis epilogas nebuvo įtrauktas į kanoną, tačiau, anot Svencickajos, galima „manyti, kad aprašymas buvo gana anksti išbrauktas iš kanoninio teksto... ir nelaikyti šio aprašymo vėlyvuju intarpu; žodžio vartosena šioje ištraukoje neprieštarauja likusiam Evangelijos tekstui“. (Senujų krikščionių apokrifai... P. 35-36) Šiame epiloge, kurį akivaizdžiai parašė pats Morkaus autorius, taip pat sakoma, kad Šėtonas trukdo gnozio, tai yra tikrosios Dievo Jėgos „suvokimui“. Panaši mintis ne kartą aptinkama apaštalo Pauliaus raštuose.

Vėlyvasis TE datavimas grįstas tomis pačiomis klaidingomis išvadomis, kaip ir XIX a. datuojama vėlyvoji Jono. Kadangi Evangelijoje pagal Joną yra akivaizdžių gnostiškų terminų (Pleroma, archon, gnozis), tai reiškia, kad ji parašyta II amžiaus antroje pusėje. Tačiau archeologiniai atradimai parodė, kad Jono (evangelija) jau buvo plačiai paplitusi Egipte 125 m. Atitinkamai, jos sukūrimo datą galima nukelti bent į I amžiaus pabaigą.

Pastabos:

*Taip pat ignoruojamas faktas, kad mandėjai (kituose šaltiniuose minimi nazarėnai, kuriems priklausė Jonas Krikštytojas !!! – vertėjos pastaba), Jono Krikštytojo, Jėzaus Kristaus pirmtako, sektos garbintojai, taip pat yra gnostinio mokymo nešėjai.

Įdomu tai, kad TE prisikėlimo idėja suprantama taip pat, kaip ir ankstyviausiuose kanoniniuose tekstuose – Pauliaus ir Jono laiškuose, skirtinguose nuo sinoptinių. „Tikintis Tuo, kuris Mane siuntė, turės amžinąjį gyvenimą ir nepateks į teismą, bet iš mirties pereis į gyvenimą...Ateina valanda, ir dabar jau yra, kai mirusieji išgirs Dievo Sūnaus balsą, o išgirdę jį, prisikels“. (Jono 5:24-25, taip pat 5:28; 8:51; 12:44-45 ir tt.) Paulius: „Bet dabar, kai jūs išvadavote iš nuodėmės ir tapote Dievo vergais, jūsų vaisius yra šventumas, o pabaiga – amžinasis gyvenimas“. (Rom. 6, 22; 5: 9, 8, 2 ir tt.) Tomo evangelija: "Mokiniai Jo klausė: Kurią dieną ateis karalystė? (Jėzus tarė): Neateis tada, kai jos tikitės. Niekas nepasakys: "Žiūrėk, čia!" - ar "Žiūrėk, ten!" - Bet Tėvo Karalystė plinta žemėje, o žmonės jos nemato". (117)

Paprastai vėlyva (lyginant su sinoptinėmis) Jono evangelijos sukūrimo data pateisinama tuo, kad sinoptinėse evangelijose atsispindi neišvengiamas Dievo karalystės laukimas šlovėje. Jono tekste ne kartą teigiama, kad atėjimas jau vyksta dabar. Jie sako, kad skirtingose evangelijose laiko skirtumą lemia nusivylimas: laukė (sinoptinėse – 70–80 m.) ir nesulaukė (Jonas – 90 m.). (S. V. Lezovas. Istorija ir hermeneutika... P. 108) Bet iš karto pripažįstama, kad Pauliaus laiškuose sakoma, kad Dievo tiesa jau buvo atskleista, yra patys ankstyviausi, 50-ais. Paulius, kurio pamokslas kupinas optimizmo, nenusivilia. Kaip tai galima paaiškinti?

Prieštaravimas išsprendžiamas, jei pripažįstame, kad buvo du Kristaus mokymo supratimo lygiai: dvasinis (keli apaštalai ir jų mokiniai - tobulieji krikščioniai) ir liaudies žydai. Pastarieji šalininkai rėmėsi Senojo Testamento tradicija ir tikėjosi antgamtinio Izraelio lyderio, kuris užkariaus visą pasaulį ir įkurs tūkstantmetę gausos karalystę. Kitaip tikėti jie negalėjo. Išrinktųjų supratimas: Dievo karalystė – tai ne maistas ir gėrimas, Viešpaties diena – išėjimas iš šio eono, išganymas – išsivadavimas iš archontų ir atviras susitikimas su Dievu-Šviesa, buvo paremtas iš esmės nauju Kristaus mokymu: Mano karalystė ne iš šio pasaulio. (Jono 18:36) Krikščionybėje jau pirmaisiais metais susiformavo dvi tradicijos: likusios judaizmo rėmuose (Jokūbas Teisusis ir daugelis įtikėjusių žydų); ir aukščiausieji apaštalai bei jų mokiniai, kurie atsiskyrė nuo Jehovos liudytojų. O sinodinėse evangelijose bandoma rasti kompromisą tarp jų, pilti naują vyną į senas vynines.* (Jei tikėsime Klemensu Aleksandriečiu, Morkus nevienijo tradicijų, bet Mk parašė dar vieną slaptą evangeliją). Taigi tarp sinoptinių yra neišvengiamo Mesijo atėjimo laukimas, kaip ir radikalaus fizinės Visatos pasikeitimo (dangus pasikeis),** kartu esant kai kurioms gnostinėms idėjoms (pvz., Luko 17:20). O kompromiso įsikūnijimu virto stačiatikybė. Jei tobulieji prašė tikrosios duonos, duok mums, tai dabar veikia žemiškoji versija: kasdienė duona...

Klemensas Aleksandrietis, II amžiaus teologas, gyvenęs maždaug tuo pačiu metu kaip ir pirmieji ereziologai (Justinas, Irenėjus), liudija slaptą gnostinę tradiciją, kuri buvo saugoma Bažnyčioje lygiagrečiai su krikščionybė masėms, taip pat pasisakė prieš erezijas.* Tikrą krikščionišką gnosticizmą Klemensas itin vertino: „Tikrų gnostikų sielos... skirtos gyventi palaimintose dievų buveinėse“. (taip!) (Stromata.7, III, 13, 1)

Tačiau jis atsisako paaiškinti slaptąją doktriną: „O kai kuriuos dalykus, net ir tuos, kurie man atėjo į galvą, aš sąmoningai praleidau, bijodamas... užsitarnauti priekaištą, kad... kūdikiui duodu kardą“. (Stromata. M., 1996, p. 37) Aleksandrijos teologas liudija, kad slaptą mokymą perdavė pats Kristus: „Šios aukščiausios žinios, perduodamos iš kartos į kartą be jokių ypatingų tarpininkavimo raštų buvo perduotos anksčiau už visus keletui apaštalu, pasiekė ir mus paeiliui“. (Stromata. M., 1996, p. 251) Pasirodo, Kristus tam tikrą išmintį perdavė tik keliems iš 11 apaštalu, o ji buvo perduota žodžiu* ir slapta (apokrifiskai – A.L.). Tačiau Klemenso laikais pagrindiniai Naujojo Testamento tekstai jau buvo parašyti prieš 100 metų! Iš to išplaukia, kad „aukščiausios žinios“ apie krikščionybę pasiliko už kanono ribų...

Pastabos:

* Pavyzdžiui, Jėzus gimė Nazareto mieste (deja, tuo metu tokio miesto nebuvo – teksto autorius klysta, ten galėjo būti nazarėnų sektos gyvenvietė, kuriai vadovavo Jonas Krikštytojas – vertėjos pastaba), o ne Betliejuje, kur, anot pranašo Mikėjo, turėjo gimti Izraelio vadovas. (Mato 2:6) Žydai Mesijo tikėjosi tik iš Betliejaus: Ar iš Nazareto (iš nazarėnų sektos – vertėja) gali kilti kas nors gero? (Jono 1:46) Siekdami išlyginti prieštaravimą Senajam Testamentui, nežinomi Mato ir Luko 1 ir 2 skyrių autoriai pateikė savo versijas, kurios prieštarauja viena kitai, aiškindamos, kad Jėzus gimė Betliejuje ir nuo vaikystės gyveno tik Nazarete (gal tarp nazarėnų? - vertėja). (Mt 2:1, 13-23 ir Luko 2:1-6)

** Kad Jėzus, apibūdindamas savo Pasirodymo (gimimo – vertėja) dieną, neturėjo omenyje kažkokios pasaulinės katastrofos, aišku iš Jo žodžių: Du vyrai bus lauke: vieną paims, o kitą paliks. (Luko 17:35) Žlugus fizinei visatai toks selektyvumas neįmanomas. Čia kalbame tik apie kažkieno asmeninę mirtį. Patarimas: kas bus lauke, tik neatsisuk atgal – beprasmiška, jei čia suprantame paskutinę pasaulio dieną. Bet jei Viešpaties diena laikoma žmogaus mirtimi, tai yra įspėjimas apie prisirišimą prie pasaulietinių reikalų, kurie gali pakenkti išbandymų metu.

Mažosios sinoptikų apokalipsės apie antrąjį Mesijo atėjimą (Morkaus 13:2-30, Mt 24:2-42, Luko 21:6-33) yra tos pačios kopijos, kaip ir Kalno pamokslo. Jos sudarytos iš Jėzaus pranašysčių (kurios išsipildė!) apie kruviną sukilimų numalšinimą Judėjoje ir šventyklos bei Jeruzalės sunaikinimą, apie netikrus mesijus ir pirmųjų krikščionių persekiojimą. Tačiau antrojo atėjimo samprata, kaip pasaulinė transformacija, teismas žemėje ir tikinčiųjų pagerbimas, naujai pakartoja Senojo Testamento Pateptojo, tautų užkariautojo, lūkesčius. (Žr. Iz. 68:4-14, Mic. 5:4-15, Sof. 2:2-15, Zach. 14:1-21 ir kt.) Juk Jėzus neatnešė Abraomo vaikams žemiškos gerovės, o Jį įtikėję žydai perkėlė savo viltis į ateitį, iki antrojo, galutinio Mesijo atėjimo. (Todėl kanone neliko vietos Jėzaus pažadui, kuris išsipildė praėjus 40 metų po nukryžiuavimo: Aš sugriausiu šį namą (A. L. - šventyklą) ir nebus nieko, kas galėtų jį atstatyti (Tm 75)).

Tačiau pasaulinė katastrofa, kurios, remdamiesi Viešpaties žodžiais, taip laukė pirmieji krikščioniai, neįvyko ir neįvyks. Ir **kaskart nutinka taip, kad pasaulis sunaikinamas sielai ir ji susitinka su Šviesa ir įvyksta jos sąžinės teismas.** Tai, kas laiko dimensijoje buvo arba bus, visada yra Amžinybės akivaizdoje. Prieš Absoliutą, kuriame nėra erdvinio atsiskyrimo, kiekvieno atskiro žmogaus mirtis yra vienintelė pasaulio pabaigos dalelė, šio eono suvokimo pabaiga.

Legendinių nelaimių vaizdai iš ST, kuriuos Jėzus panaudojo savo dienų palyginimuose, užtemdė mistinę Jo žodžių prasmę nuo pašalinių žmonių. Jei Dievo karalystė neateina matomu keliu, tai Logoso atėjimas neturi erdvinės lokalizacijos: neikite ir nesivaikykite. Viskas, ką Gelbėtojas paliko išorėje, liks paslaptina: kur lavonas, ten rinksis ereliai.

Akivaizdu, kad ji buvo saugoma itin atsargiai, nes ereziologai apie tai nežinojo arba tylėjo. Apie Slaptąją Morkaus evangeliją Klemensas rašo: ...Ji vis dar griežčiausiai saugoma...Šis liudijimas taip pat atitinka apaštalo Pauliaus žodžius, kad slapta Dievo išmintis perduodama tik tobuliesiems. Taip pat akivaizdu, kad buvo rimtų priešasčių ši mokymą laikyti paslapyje, nes jis nebuvo įtrauktas į oficialias Bažnyčios dogmas.

Kad gnosticizmas krikščionybėje buvo nuo pat pradžių, liudija Justinas Filosofas, pirmasis krikščionių ereziologas (II a. vidurys). Veikale, nukreiptame prieš gnostinį mokymą apie dvasinį prisikėlimą be kūno atkūrimo, jis rašo: Tačiau blogio vadas, negalėdamas šio mokymo (apie kūnišką prisikėlimą - A. L.) niekaip kitaip iškreipti, išsiuntė savo apaštalus, įvesdamas piktus ir žalingus mokymus; pasirinkdamas juos iš tų, kurie nukryžiavo mūsų Gelbėtoją: jie skelbė Gelbėtojo vardą, bet darė darbus To, kuris juos siuntė, ir per juos buvo žeminamas Jo vardas. (St. Justin. Works. Moscow, 1995, p. 483) Iš to išplaukia, kad gnostikai, kūno prisikėlimo priešininkai, buvo būtent krikščioniai: per juos buvo šmeižiamas pats Jo vardas ir jie egzistavo nuo pat naujosios religijos pradžios: pasirinkę juos iš tų, kurie kažkada nukryžiavo mūsų Gelbėtoją (nuoroda į apaštalą Paulių, kuris kadaise buvo aršus krikščionių priešas?)

Pastabos:

Justinas Kankinys, pasak šiuolaikinių gnosticizmo tyrinėtojų, buvo pirmasis apologetas, kuris individualiems doktrinos skirtumams ... suteikė nusikaltimo statusą, o erezija virto tarnavimu velniui. (E. V. Afonasinus) Be to, Justinas negalvojo, kad epitetas eretikas visiškai tiktų jam pačiam, nes Kristus mokė būtent apie bekūnį prisikėlimą: nes kai prisikels iš numirusių... jie bus kaip angelai danguje. (Mk. 12:25) Paulius taip pat mokė apie dvasinį prisikėlimą: ...prisikels dvasinis kūnas. (1 Kor. 15:44) Kūniškas prisikėlimas prieštarauja pačiam pomirtiniam anapusiniam egzistavimui, nes bet kokia biologinė sistema vystosi nuo pastojimo iki suirimo, o fizinis kūnas yra neatsiejamas nuo mirties. (Žr. Tm 91) Neaišku, kodėl amžinajame gyvenime reikalingi virškinimo ir dauginimosi organai ir kt.

Kūniško prisikėlimo idėja vėl gi kilusi iš mesianistinių judaizmo siekių (pasiskolinta iš zoroastrizmo): visi mirusieji iki Mesijo atėjimo, miega, o po Jo atėjimo daugelis miegančiųjų žemės dulkėse pabus, vieni amžinajam gyvenimui, kiti amžinam gėdai...(Dan. 12:2) Ortodoksija sujungė Jėzaus mokymą su judaizmu ir buvo pasiektas kompromisas: sielos neužmiega, o patenka į dangų ar pragarą, tačiau kūno prisikėlimas taip pat įvyks po Paskutiniojo teismo. (Ką reiškia dvigubas nuosprendis: pirmiausia preliminarus po išbandymų ir paskutiniųjų laikų pabaigoje, o kur apie tai kalbama kanoninėse evangelijose, lieka be paaiškinimo).

Kūno atkūrimo idėja prieštarauja mistiniam Išganytojo mokymui, pagal kurį prisikėlimas vyksta su žmogumi iš tikėjimo-žinojimo apie tikrąjį Dievą dar gyvam esant: tas, kuris klauso Mano žodžio... neateina į teismą (teismas jau vyksta! A.L.), o iš mirties pereina į gyvenimą. (Jn. 5:24) **Dvasinę krikščionybės degradaciją, įvykusią II amžiuje nuo Jėzaus mokymo sukryžminimo su judaizmu, pripažįsta net patys ortodoksijos atstovai:** Apskritai reikia pripažinti, kad bendros poapaštališkojo amžiaus rašytojų nuotaikos gerokai nutolo nuo mistinių apaštalų įžvalgų, ap.Pauliaus ir ev. Jono. (Cyprian (Kern). Šv. Grigaliaus Palamo antropologija. M., 1996, p. 87) O kas gi yra mistiškos įžvalgos, jei ne gnozis?

Taigi, paneigę vėlyvojo datavimo argumentus, radome įrodymų, kad TE – posakių rinkinys be pasakojimo dalies buvo sukurtas ne vėliau kaip I amžiaus viduryje (anksčiau nei Mk ir Jn). Taip pat parodėme, kad jame esančios gnostinės idėjos yra būtent pirmuosiuose naujosios religijos tekstuose. Taigi ankstyvas TE datavimas įrodo pirminio Jėzaus mokymo gnostinį pobūdį, kuris dar nebuvo redaguotas siekiant suartėjimo su Senojo Testamento tradicija. Ir atvirkščiai, NT ankstyvųjų krikščionių tekstų gnosticizmas yra dar vienas argumentas už TE tikrumą.

Beveik pažodinis TE logijų sutapimas su kitų ankstyvųjų krikščionių tekstų logijomis ir agrafomis bei dažnas citavimas rodo, kad tekstas turėjo didelį religinį autoritetą I ir II a. Tačiau archajiška TE forma jau II amžiaus pabaigoje išstūmė ją už kanono ribų, nes tada buvo sudarytas vieningas pasakojimų apie Gelbėtoją standartas - evangelijų žanras. Pasakojamoji dalis, visų pirma apie Kančias, tapo privaloma. TE taip pat prieštaravo evangelijoms (ypač sinoptinėms) savo dvasia, nes buvo sukurta kaip skubus įrašas, o ne kaip naujosios religijos pagrindų ekspozicija išoriniams žmonėms. Atstumtasis tekstas tikriausiai ilgą laiką išliko uždaroje krikščionių bendruomenėje: vienuolynuose ir gnostikų grupėse.** O krikščionių atsiskyrėliai, saugiai paslėpę gnostinius tekstus per kažkokius eretiškų raštų valymus, kažkaip mums išsaugojo tekstą su neredaguotais Jėzaus posakiais.

Argi tokie rankraščiai išnyksta?

Pastabos:

* Savo traktate „Stromata“ Klemensas polemizuoja prieš eretiškus nukrypimus nuo krikščioniškojo gnosticizmo. Jie suprato pažodinį žodį alegoriškai, o alegorinį – per pažodžiui. Tačiau pats Klemensas atpažįsta ir priskiria tikrajam gnoziui, pavyzdžiui, mokymą apie Ogdoadą – aštuonis Dievo eonus ir sielų persikėlimą (reinkarnaciją aprašė apaštalas Paulius, 2 Kor. 5:6-10).

** Šias knygas slėpė ne tie, kurie norėjo jomis atsikratyti kaip eretiškais raštais, bet tie, kuriems jos neabejotinai turėjo šventą autoritetą. Jos buvo surinktos tik tada, kai iškilo būtinybė šias knygas išimti iš naudojimo. (A. L Chosroev. Iš ankstyvosios krikščionybės istorijos. M. 1997, p. 102-103). Gnostikų biblioteka, kurioje buvo TE, buvo paslėpta oloje, esančioje vos už 5-8 kilometrų nuo pirmųjų stačiatikių vienuolynų, įkurtų Šv. Pachomijaus. **Kodeksų viršeliai buvo pagaminti iš vienuolių laiškų, o tai įrodo, kad gnostikų biblioteka priklausė pirmiesiems vienuoliams asketams. Tekstų laidojimo laikas atitinka eretiškų raštų naikinimo kampaniją. 367 m. Aleksandrijos patriarcho Atanazo laiškas, nukreiptas prieš apokrifines knygas, buvo specialiai išverstas į koptų kalbą Pachomijos vienuolynų vienuoliams.** (A. L. Chosrojevas. Aleksandrijos krikščionybė. M., 1991, p. 5-6)